

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בפרשת צו ובהפטרות שבת הגדול ובראשון של שמיני

ו ב מוֹקֶדֶה: אין מפיק בה"א. תּוֹקֵד בּוֹ: הטעם נסוג לת"ו	
ו ג וּמְכַנְסֵי-בֶדֶד: העמדה קלה במ"ם	
ו ה תּוֹקֵד-בּוֹ: העמדה קלה בת"ו	
ו ח וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ: בשאר מקומות וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ	
ו יא יֹאכְלֶנָה: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהספרים	
ו יד עַל-מַחְבֹּת: הח"ת בחטף ולא בשווא נח. בַּשֶּׁמֶן תַּעֲשֶׂה מִרְבֶּכֶת תְּבִיאָנָה: טעם טפחא בתיבת תַּעֲשֶׂה, המפסיק בטעות בתיבת מִרְבֶּכֶת משבש את משמעות הפסוק	
ו טו תִּקְטָר: הת"ו בקמץ קטן	
ו יט הַמַּחְטָא יֹאכְלֶנָה: געיה בה"א והמ"ם אחריה בשווא נע, אין לקרא חטף פתח במ"ם ובכ"ף בהתאמה, אלא שווא נע וכן הוא בהמשך ז ג הַמִּכְסֶּה ועוד	
ו כ יֵהָ מִדְמָה עַל-הַפֶּגֶד אֲשֶׁר יֵהָ: בשתי הפעמים הי"ד בחירק והקורא בפתח משנה משמעות	
ז ח אֶת-עֵלֶת אִישׁ: טעם נסוג אחור לע"ן	
ז ט תִּאָּפֶה: העמדה קלה בת"ו להדגשת הצירי שלא יישמע משקל פעיל. ומטעם זה להיזהר לא להבליע את הקמץ באל"ף	
ז יח לֹא יַחֲשֹׁב לוֹ פֶּגֶל יֵהִיָּה: יש להחיש את קריאת תיבת לוֹ להסמיכה לתיבה שלפניה שיישמע: לֹא יחשב לו, פגול יהיה ולא: לֹא יחשב, לו פגול יהיה	
ז כג שׁוֹר וְכֶשֶׁב וְעֵז: וא"ו בקמץ רק לפני התיבה השלישית ולא בתיבה השנייה	
ז לו מִשְׁחוֹ: המ"ם בקמץ קטן	
ח ז וַיֵּאָפֶד: האלף בשווא נח ויש לעצור מעט בקריאת המילה הבאה	
ח לג מִלֵּאת: האלף אינה נקראת, כאילו כתוב 'מלת'	
הפטרות שבת הגדול¹ מלאכי ג ד-כד:	
ה בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים: תיבה ראשונה, געיה בה"א ועם זאת המ"ם בשווא נח ² תיבה שנייה, אין געיה בה"א והמ"ם בשווא נח	
ח קִבְעָנוּךְ: געיה בב"ת, יש לקרא בהעמדה קלה שם למנוע הבלעת הע"ן	
יא בִּאֲלֵל: במלרע	
יג חִזְקוּ: געיה בח"ת בקמץ רחב והז"ן בשווא נע	
יז וְהָיוּ לִי: טעם נסוג אחור לה"א	

¹ מנהג אשכנז מערב להפטיר בפרשת השבוע עולותיכם ספו.

² ר"מ ברויאר בסוף התנ"ך מוסד הרב קוק עמ' תד אמצע פסקה ראשונה: "אם התבה מוטעמת בטעם מפסיק, הרי הגעיה היא ע"פ רוב כבדה סדירה והשווא שלאחריה הוא שווא נח. אולם אם התבה מוטעמת במשרת הרי טיב הגעיה אינו ברור ברוב כתבי היד העתיקים. אך בנוסח הכתר אפשר להבחין: אם הגעיה סמוכה לחטף פתח הרי זו געית ה"א והשווא שלאחריה הוא נע; ואם הגעיה סמוכה לשווא פשוט הרי זו געיה כבדה סדירה והשווא שלאחריה הוא נח". כללים אלה אינם מוחלטים לגמרי, אבל בנוסח הנביאים שרובם ככולם נשתמרו בכא"צ יש לנו הכרעה. כאן

בְּמִכְשָׁפִים בטעם פשוטא מפסיק ולכן השווא נח.

יח צדיק לרשע: הלמ"ד בשוא, לא בקמץ

יז כג אליה: ואין לקרא כאן אליהו!

ראשון של שמיני:

ט ד נראה: האל"ף בקמץ

ט ו וירא: הוא"ו בשווא נע ולא בפתח

ט טו ויחטא: הטי"ת בשווא נע בגלל הדגש. לא ויחטהו

מאמר על תרומת הדשן ליקוט מקראות ומובאות מדברי חכמים על דשן מאת
אשר יובל מתוך מחלקי המים צו עז.

תרומת הדשן

מים ראשונים: במשכן ובבית המקדש שכולם קודש: "וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם (שמות כה, כב)", "בזאת יבוא אהרון אל הקודש", "ונקדשתי", "ושכנתי בתוכם" וכו', היו גם עבודות פשוטות וארציות ש'הנמוכה' מכולן היא אולי הטיפול בדשן, הוא שיירי העצים והקרבנות שהיו נשרפים ע"ג המזבח. בחצר המלך יש לא רק שרים ונגידים, אלא גם עובדי שירות וניקיון. וידבר ה' אל משה לאמר: עו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מזקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: ולבש תכנה מדו בד ומכנסי בד ולבש על בשרו וחרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמו אצל המזבח: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור: והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה תכנה עצים בבקר ובקרד עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה: (ויקרא ו א-ו).³

משנה מסכת תמיד פרקים א, ב

פרק א: מי שהוא רוצה לתרום את המזבח, משכים וטובל עד שלא יבוא הממונה⁴ ... מי שזכה לתרום את המזבח הוא יתרום את המזבח והם אומרים לו: היזהר שמא תיגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך מן הכיור, והרי המחנה נתונה במקצוע בין הכבש למזבח במערבו של כבש. אין אדם נכנס עמו ולא נר בידו אלא מהלך לאור המערכה. לא היו רואין אותו ולא שומעין את קולו עד ששומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור, והן אומרים: הגיע עת קידש ידיו ורגליו מן הכיור.⁵

פרק ב: ראוהו אחיו שירד והם רצו ובאו מהרו וקדשו ידיהן ורגליהן מן הכיור. נטלו את המגריפות ואת הצינורות ועלו לראש המזבח. האברין והפדרין שלא נתאכלו מבערב סונקין אותם לצדדי המזבח ... החלו מעלין באפר על גבי התפתות. ותפוח היה באמצע המזבח פעמים עליו כשלש מאות

³ שתי פעולות יש כאן: הרמת הדשן והוצאתו וחילופי בגדים ביניהם. בלילה בערו האימורים וחלקו של המזבח מכל קרבנות היום שעבר, ובבוקר של היום החדש ובבית המקדש "הלילה הולך אחר היום" והיממה הייתה מבוקר עד בוקר שלא כיממה שלנו שהיא מערב עד ערב. כשיטת רשב"ם בראשית פרק א בבריאת העולם, יש לקיים את אש התמיד, יש לערוך עצים חדשים לקראת יום עבודת המקדש החדש. בה בעת יש לסלק את שיירי קרבנות אתמול. זו פעולת הרמת הדשן שעומדת בתפר בין היום שעבר והיום החדש. ויש קשר הדוק בין מצוות אש התמיד ומצוות הרמת הדשן עליו כבר עמדנו בקצרה בדברינו [אש תמיד](#) בפרשה זו.

⁴ ובין כל אלה שהשכימו לטבול במטרה שיזכו במצוות הרמת הדשן, נערכה הגרלה (פיס בלשון המשנה) ככתוב שם להלן: "הממונה בא ודופק עליהם והם פתחו לו. אמר להם: מי שטבל, יבוא ופיס. הפיסו. זכה מי שזכה". ראה בעניין זה גם מסכת יומא פרק ב משנה א: "בראשונה כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם ובזמן שהן מרובין רצין ועולין בכבש וכל הקודם את חברו בארבע אמות זכה. ואם היו שניהם שוין הממונה אומר להם הצביעו ... מעשה שהיו שניהם שוין ורצין ועולין בכבש ודחף אחד מהן את חברו ונפל ונשברה רגלו וכיון שראו בית דין שבאין לידי סכנה התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפייס ארבע פייסות היו שם וזה הפייס הראשון". ראה גם גמרא יומא כג ע"א שהתחרות על מצוות הרמת הדשן והריצה בכבש הסתיימו בשפיכות דמים!

⁵ ראה המשך פעולת תרומת הדשן שם שהכל היה נעשה בחשכת הבוקר ולאור מדורת המזבח בלבד.

כור. וברגלים לא היו מדשנין אותו מפני שהוא נוי למזבח. מימיו לא נתעצל הכהן מלהוציא את הדשן.⁶

מסכת יומא דף כג עמוד ב'⁷

תנו רבנן: "ופשט... ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן" - שומעני כדרך יום הכפורים, שפושט בגדי קודש ולובש בגדי חול. תלמוד לומר: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים - מקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט, מה להלן בגדי קודש - אף כאן בגדי קודש. אם כן מה תלמוד לומר "אחרים"? - פחותין מהן.⁸

רבי אליעזר אומר: "אחרים והוציא" - לימד על הכהנים בעלי מומין שכשרין להוציא הדשן... אמר ריש לקיש: כמחלוקת בהוצאה - כך מחלוקת בהרמה. ורבי יוחנן אמר: מחלוקת בהוצאה, אבל בהרמה - דברי הכל עבודה היא.⁹

מסכת מעילה דף ט עמוד א

איתמר, הנהנה מאפר תפוח שעל גבי המזבח, רב אמר: אין מועלין בו, ורבי יוחנן אמר: מועלין בו. לפני תרומת הדשן - כולי עלמא לא פליגי דמועלין בו, כי פליגי - לאחר תרומת הדשן;¹⁰ רב אמר אין מועלין בו - הרי נעשה מצותו, ור' יוחנן אמר: כיון דכתיב: "ולבש הכהן מדו בד וגו'" - כיון דצריך לבגדי כהונה בקדושתיה קאי.¹¹ תנן; מועלין בהן עד שתצא לבית הדשן קשיא לרב! אמר לך רב: עד שתראה לבית הדשן.¹²

⁶ מספר דברים למדנו ממשנה זו. האחד, שתרומת הדשן לא הצטמצמה לפעולת הכהן הראשון, הוא רק זה שזכה להתחיל במצווה. כהנים רבים השתתפו בהמשך מצוות סילוק שיירי המזבח. שנית, למדנו על תפקידו של התפוח בבית המקדש שאינו כלי, אלא ערימה גבוהה של הדשן. שלישית למדנו, שערימה זו הייתה נוי ובהנים היו מגדילים אותה עוד ועוד. (ראה גמרא חגיגה כו ע"א שברגלים: "אין הכהנים פנויין מלהוציא בדשן"). דשן המזבח גם הוא נוי. השווה עם מה שהיו אומרים במצוות ערבה: "ופי לך מזבח יופי לך מזבח" (משנה מסכת סוכה פרק ד). ערבה היא נוי ודשן הוא נוי. ורביעית למדנו, על מצוות הוצאת הדשן, שהיא כבר עניין אחר ולא היו עליה קופצים רבים ולפיכך גם לא פייסו (הגרילו) עליה, ואע"פ כן, "לא נתעצל הכהן מלהוציא את הדשן" ותמיד היה מי שהתנדב וראה גם בפעולה זו חלק מהשירות בקודש. הרוצה להרחיב עוד בתיאור פעולת הרמת הדשן והוצאתו במקדש יעיין ברמב"ם פרק ב' הלכות תמידים ומוספים ומשנה תמיד שם. מקצת מדברים אלה נביא להלן.

⁷ תיאור סדרי עבודת המקדש המתוארים במסכת תמיד סדר קדשים, חוזר גם במסכת יומא סדר מועד, משנה וגמרא, אגב תיאור עבודת יום הכיפורים. ושם גם הסיפור שהזכרנו כבר לעיל על שפיכות הדמים שאירעה בעת ששני כהנים רצו במעלה הכבש והתחרו על מצוות הרמת הדשן: "קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות על חבירו - נטל סכין ותקע לו בלבו" (יומא דף כג עמוד א).

⁸ ההשוואה עם לבישת ופשיטת הבגדים של הכהן הגדול ביום הכיפורים, שהיה מחליף מבגדי זהב ללבן וחוזר חלילה, קצת מוקשית וכבר עמדו עליה המפרשים (ראה רש"י בגמרא שם). אבל עצם ההשוואה היא לכבודן של מצוות הרמת הדשן והוצאתו: "מה להלן בגדי קודש - אף כאן בגדי קודש". כל עבודה ראויה במקדש. וכמאמר הירושלמי שבת פרק י הלכה ג: "אמר רבי לוי: כתיב ויקרא ו גן ולבש הכהן מדו בד והרים את הדשן, אלא שאין גדולה בפליטין של מלך". ובמדרש מדבר רבה ד: "להודיעך שאין גאווה לפני המקום". ואנו נזכרים, משום מה, בעשו הרשע שהקפיד לשמש את אביו בבגדי החמודות. ראה דברינו [בגדי עשו החמודות](#) וכן [כיבוד אב של עשו](#) בפרשת תולדות. סוף דבר, הוצאת הדשן היא בבגדים פחותים (אותם בגדי כהן הדיוט רק מאיכות פחותה יותר?), וכמאמר הגמרא בהמשך הסוגיה שם: "תנא דבי רבי ישמעאל: בגדים שבשל בהן קדרה לרבו - לא ימזוג בהן כוס לרבו".

⁹ שיטת ר' אליעזר היא שהוצאת הדשן כשורה גם בכהנים בעלי מומים. ולצורך קיום מצווה / עבודה זו הם לובשים בגדי כהונה, גם אם פחותים. ריש לקיש מרחיב שיטה זו גם להרמת הדשן ואילו ר' יוחנן מצמצם אותה רק להוצאה. להלכה, לא התקבלה שיטה זו, לפחות לא עפ"י הרמב"ם שפוסק בהלכות תמידין ומוספין פרק ב הלכה טו: "ואף על פי שאין הוצאתו לחוץ עבודה, אין בעלי מומין מוציאין אותו". כמה חבל.

¹⁰ לאחר התרומה אבל לפני ההוצאה. ואגב אזכור המונח "תרומת הדשן" שוב ושוב, אנחנו מציעים את המדרש שלנו: "בין תרומה לתרומה". תחילת המשכן היא: "ויקחו לי תרומה", "תרימו את תרומת" - תרומת המשכן. ואילו המלאכה הפחותה שנהגה יום יום ופתחה את יום העבודה במקדש היא תרומת הדשן. זו אף זו הן הרמה והתרוממות הרוח בהתנדבות ובנדבה.

¹¹ זה אותו ר' יוחנן שמתיר לכהנים בעלי מומים רק את פעולת ההוצאה, לא את פעולת ההרמה או התרומה.

¹² רב מקדים את סילוק הקדושה מהדשן לפעולת ההרמה. משענה שנעשית מצוות הרמת הדשן שוב אין מועלים בו. אך ר' יוחנן דוחה את מועד פקיעת הקדושה מהדשן וסוף דבר שעניהם מסכימים על מועד ההוצאה שמשם ואילך אין מעילה בדשן היינו שפקע מקדושתו. אך גם כאן מסתבר שיש מחלוקת ראשונים, שלא ירדנו עד סופה. כך מצאנו ברמב"ם הלכות תמידין ומוספין

משנה מסכת יומא פרק ה משנה ו

... ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון ושל מזבח החיצון היה שופך על יסוד דרומי. אלו ואלו מתערבין באמה ויוציאין לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל ומועלין בהן.¹³

מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת במדבר - נשא פרק ד

היו מדשנים בשעת מסעות ומדליקים עליו האש, לקיים מה שנאמר: "אש תמיד תוקד על המזבח". ולאחר שהיו עושים כך, היו כופין עליו פסכתו, כדי שלא תשרוף האש הבגד הארגמן אשר עליו ... ושלשה דברים היה פסכתו משמש, בו מכסין האש על המזבח בשעת מסעות, ובו מוציאין את הדשן אל מחוץ למחנה, ובשעת עבודה היו משליכין אותו אל הרצפה, וכל כהן ולוי היה שומע קולו היה רץ ובא.¹⁴

תהלים פרק לו פסוקים ח-י: **מִה יִקַּר חֲסִדְךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֶל פְּנִיֶיךָ יַחֲסִיּוּ: יְרוּחַן מִדְּשֵׁן בֵּיתְךָ וְנַחַל עֲדִינֶיךָ תִּשְׁקֶם: כִּי עֲמָךְ מְקוֹר חַיִּים בְּאֵרְךָ נִרְאָה אֹר.**¹⁵

פרק ב הלכה טו: "וכשמוציאין אותו לחוץ לעיר מניחין אותו במקום שאין הרוחות מנשבות בו בחזקה, ולא חזירים גורפים אותו, ולא יפזרנו שם שנאמר ושמו, שיניחנו בנחת, ואסור ליהנות בו". הראב"ד חולק עליו ואומר: "זה לא נאמר אלא על תרומת הדשן ואין מעילה אלא בתרומת הדשן". ראה גם אבן האזל שם. ולכאורה משנה פשוטה היא במסכת תמיד פרק ב: "מועלין ... עד שיצא (שתצא) לבית הדשן". שלוש פעמים מופיע ביטוי זה שם. גם מצאנו שהביטוי: "לא יפזר ומניחו בנחת" מקורו בספרא בפרשתנו ושם מדובר בפירוש על תרומת הדשן ולא על הדשן שהוא. אבל הראשונים ובראשם הרמב"ם חולקים בדבר וסוכם הדברים באנציקלופדיה תלמודית כך ה' ערך דשון מזבח החיצוני ולא נוכל להאריך כאן.

¹³ גם שירי הדם במקדש הוא סוג של "דשן" ושם יש פתרון שבו כל הצדדים יוצאים נשכרים: ההקדש מוכר את הדשן לגננים ואלה נהנים מזבל משובה שמצמיח חיים חדשים. לא ברור מדוע לא מיושם פתרון פשוט זה גם לגבי שירי המזבח ואפרו. הרי הפתרון שמניחים במקום מהור שהרוחות לא מנשבות בו איננו מעשי והדשן המצטבר יום יום סופו שיתפזר לכל עבר ברוחות ובגשמים. אולי זה באמת הרעיון, בניגוד לשירי הדם, שהדשן יהיה חנים לכל וישתלב בהדרגה בעולם הטבע שמחוץ לבית המקדש.

¹⁴ מדרש זה מבוסס על מקורות קודמים כמו ספרא צו פרשה א: "אש תמיד ... לא תכבה, אף במסעות. מה עושים לה? כופים עליה פסכתו, דברי רבי יהודה. ר' שמעון אומר: אף בשבת ומסעות מדשנים אותה, שנאמר: ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן". וכן מסכת תמיד פרק ה משנה ה: "ופסכתו היתה כלי גדול מחזקת לתך, ושתי שרשרות היו בה: אחת שהוא מושך בה ויורד, ואחת שהוא אוזח בה מלמעלן בשביל שלא תתגלגל. ושלשה דברים היתה משמשת: כופין אותה על גב גחלים ועל השרץ בשבת, ומורידין בה את הדשן מעל גבי המזבח". מספר דברים למדנו ממקורות אלה: האחד, שמו של הכלי שהיה משמש לפינוי הדשן ובמדבר גם לכיסוי המזבח בשעת המסעות ולשמירה על אש התמיד שלא תכבה – הפסכתו או פסכתו בירושלמי מהדורת ונציה, מילה שמקורה ביוונית. ראה [הערך פסכתו](#) בויקיפדיה. השני, הקשר בין מצוות אש התמיד ומצוות הרמת הדשן. ראה שוב דבריו [אש תמיד](#) בפרשה זו. השלישי, שהנחת הפסכתו על רצפת המקדש, כנראה עם סיום הרמת הדשן אל הכלי שבו הוציאו את הדשן מחוץ למקדש, היה מעין 'גונג' שהעיר את הכהנים והלוויים שלא קמו עדיין. והרביעי, שבמדבר היו מוציאים את הדשן "אל מחוץ למחנה" ושוב נסעו משם הלאה. ומה אירע לדשן שנשאר מאחור במדבר? מן הסתם נשארו הרוחות על פני המדבר ודישן את מעט הצומח והחי שבו. מכאן נראה ראייה נוספת שמרגע שהוצא הדשן מהמקדש/משכן פקעה קדושתו. ובמדבר גם לא היה למי למכור אותו וליהנות מדמיו.

¹⁵ ובירמיהו לא יג: "וְרוּחִי נָפַשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֵׁן וְעָמִי אֶת טוֹבִי יִשְׁבְּעוּ נָאִם ה'". ובישעיהו ל כג: "וְיָנַת מִטָּר זֶרְעֶךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת הָאֲדָמָה וְלֶחֶם תִּבְּרָאֵת הָאֲדָמָה וְהָיָה דָּשֵׁן וְשֶׁמֶן יִרְעָה מִקֵּינֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כִּרְחֵב" עוד בישעיהו נה ב: "לִמָּה תִשְׁקָלוּ כֶּסֶף בְּלֹא לֶחֶם וְיִגְיַעְכֶּם בְּלֹא לְשִׁבְעָה שְׂמֵעוּ שְׂמֵעוּ אֵלַי וְאֶכְלוּ טוֹב וְתִתְעַנְגוּ בְּדָשֵׁן נִפְשְׁכֶם". ושוב בתהלים סה יב: "עֲטַרְתָּ שֹׁנֵת טוֹבָתְךָ וּמַעְגְלֶיךָ יִרְעֶפֶן דָּשֵׁן" ועוד רבים רבים במקרא שלא נוכל למנות כאן. לא בכדי נקרא הזבל בשם "דשן". אין זה רק כינוי של כבוד ולשון נקייה תרתי משמע. וכמו שמצאנו עוד במקדש שהייתה פעולת דישון גם במנורה: ניקוי והכנה להדלקה המחודש. (ראה דבריו [נר תמיד](#) בפרשת תצוה). המילה "דשן" כשם נרדף לזבל ופסולת והמילה "דשן" במובן של מרצח, נינוח, שבע – אחד הם. דשן נקרא "על שם סופו" וייעודו – לדשן את הצומח, להביא חיים חדשים ודשנים לעולם.

וַנִּתֵּן בַּיּוֹם הַהוּא מוֹפֶת לְאֹמֶר זֶה הַמּוֹפֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרַע וְנִשְׁפָּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר עָלָיו: וַיְהִי כְשֶׁמֶעַ הַמֶּלֶךְ אֶת דִּבְרֵי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית אֵל וַיִּשְׁלַח יָרֵבֶעַם אֶת יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשְׁהוּ וְתִיבֶשׂ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לְהִשְׁיבָהּ אֵלָיו: וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרַע וְנִשְׁפָּךְ הַדֶּשֶׁן מִן הַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹפֶת אֲשֶׁר נָתַן אִישׁ הָאֱלֹהִים בְּדִבְרֵי ה':¹⁶

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ט

א"ר אלעזר: מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא הנחתי שם אדם ויצאתי.¹⁷ פעם אחת השכמתי ומצאתי הזבלים ונתננים ואמרתי: אם תבקשנה כפספ וכתמזונים תחפשנה אז תבין יראת ה' (משלי ב, ד-ה), אנחנו לא נזבלים ולא נתבנים, אפילו כתבנים? אפילו כזבלים?¹⁸ מכאן תנינא: היה ר' פנחס בן יאיר אומר: זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות וכו'.¹⁹

שבת שלום

מחלקי המים ע"כ.

הנוסח ומקורותיו.

המקורות שלפיהן קבע ר' מרדכי ברויאר את נוסח המקרא עבור 'דעת מקרא' ותנ"ך מוסד הרב קוק, חורב וכתר ירושלים. מנחת שי המובא כאן מלווה בהערות צבי בצר ז"ל.

ו ב מוקדה¹: מ"ש. מוקדה: לששד הערה 3

חיבה זו מובאת ברשימת האותיות הקטנות שבמ"ג-ד א א ובמ"ס-ד א 2. אך לא במ"ס-ל ובא"א 84. מנחת שי: **מוקדה**: מ"ם זעירא וזה"א נחה, וזיתתה ראוייה במפיק* (מכלול דף ל"ב). [מוקדה].

א"ה: נתבאר אצלנו ש'זבל' אינו אשפה. זבל הוא גללי בהמות שנועדו לדשן את האדמה. יש גם לשון יזבלני אישי (בראשית ל, כ), בית זבל (מלכים א, ת, יג).

¹⁶ זו פרשת איש האלוהים המנבא רעות לירבעם אחרי עשותו את עגלי הזהב. כאשר משמש המזבח לעבודה זרה ולזביחת עצמות אדם, הדשן לא מורס ובוודאי לא מדשן, אלא נשפך. ראה פירוש אברבנאל שם: "ונתן אות ומופת על דבריו שמיד באותו העת יקרע המזבח וישפך הדשן אשר עליו, והנה היה המופת ההוא מורה על אמתת הייעוד שיקרע המזבח ההוא וישחית מעשהו, כי לא יקריבו עליו עוד אחרי שריפת עצמות הכהנים עולה וזבה, ועל העדרו ומניעתו הורה קריעת המזבח. ולפי שלא יחשבו שדשן העצמות ההם יתקבץ לכבודם ויאסף, אמר ונשפך הדשן, כי יהיה דשן עצמות הכהנים ההם נשפך ונזרק כמוץ לפני רוח ומלאך השם רודפם".

¹⁷ ראה מימרה דומה על ר' אליעזר בגמרא סוכה כה ע"א: "מימי לא קדמני אדם בבית המדרש. ולא ישנתי בבית המדרש לא שנית קבע ולא שנית עראי, ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי". אפשר שמדובר באותו אדם והמעתיקים שבעשו אליעזר ואלעזר.

¹⁸ אנו תלמידי החכמים שמשכימים לבית המדרש, אומר ר' אלעזר או ר' אליעזר, עדיין לא הגענו לדרגת הזבלים והתבנים (אוספי התבן). ראה דברי ר' עקיבא בגמרא יבמות טז ע"א בתגובה לקטורו של יונתן בן הרכינס, אחיו "בכור שטן" של ר' דוסא בן הרכינס: "עדיין לא הגעת לרועי בקר! אמר לו רבי עקיבא: ואפילו לרועי צאן!" זה ר' עקיבא שתחילתו רועה צאן. האם זה גם אותו ר' אליעזר שמכשיר את הוצאת הזבל בכהנים בעלי מומים לעיל?

¹⁹ מכאן, מההשוואה לזבלים ולתבנים העוסקים בטיפול בדשן ובהוצאתו, כולל בעלי המומים, מהם למדנו את משנת החסידות של פנחס בן יאיר שעל יסודותיה נכתב ספר המוסר היסודי מסילת ישרים ע"י הרמח"ל שעליו אומרים בשם הגאון מווילנא שכל כך התפעל מהספר עד ששאל אם מחברו עוד חי (כבר לא) שאילו היה חי, היה (הגר"א) הולך אליו ברגל מווילנא ... והענוה מחזירה אותנו להרמת הדשן כדרשה במשנת רבי אליעזר פרשה י: "גדולה היא הענוה, שבה נתגדל אהרן. בנהוג שבעולם אדם מכבד את ביתו בבגדי בליות, שמא מתעטף הוא בכל כליו ומכבד את הבית. אבל אהרן לובש שמונה בגדים, ודומה כחתן בחופתו, ואף על פי כן והריס את הדשן". והדברים מתחברים לגמרא יומא לעיל ולהשוואה עם בגדי הכהן הגדול ביום הכיפורים (הערה לעיל).

* מכלול: כז ע"א.

ו יא/יט **יאכלנה: ששד. יאכלנה: ל** גם בכא"צ מנוקד חטף-פתח. מאורות נתן:
יאכלנה ח"פ כן
הערה 4 ראה את דברי מ"ש לבר' יב ג על החטף פתח. המצוי במקצת ספרים באות לא גרונית:

ואני בתומי אלך בדרך הספרים שהם כולם כשוא לבד, והמדקדק לקרותן כהגון תבוא עליו ברכה.
הערה זו היא מורה הדרך של ר"מ ברויאר למעט בחטפים באותיות שאינן גרוניות.

ז ד הכלית (2): **לשד. מ"ש. מ"ג-שד ג ד. מ"ק-לש שם. הכליות: ש**
מחלוקת כתיב במלת הכליות השניה בפסוק.

מנחת שי: **ואת שתי הקליות:** בס"א כ"י מל' זא"ו, וכן בהעתק הללי הכליות, ירושי' הכלית, ואומ' המסרה ב' מלא' בתורה, עכ"ל. וברוב הספרי' חס' וכן ^אבמסורת פ' ויקרא, הקלית כולח' חס' במ"ב [בר מן ב' – מלבד שנים] וכו', ואין זה מהם ^בוכ"כ ^גהרמ"ה ז"ל. עוד כתב זל"ש, ואית חדא נוסחא דמוספא ואת שתי הכליות ^דדוזאת תורת האשם, ומס' עליה תלתא מלא', ומס' קדמיתא דיקא, דרובא דנוסחי דיקי ורובא דמסרה כות' סלקי, דכל אורית' הכלית חס' בר מן ב' מלאים, על הכליות ^הדשאלמים, על הכליות ^ודפר כהן משיח, כדאמרן. [הכלית].

ז ח **אח-עלת איש: לשש, מ"ש. עלת: ד** נסוג אחור?

מנחת שי: **עלת איש:** מלעיל, שחטעם בעי"ן. וכ"כ ^טאבן עזרא. [את-עלת].

ז ט **וכל- נעשה במרחשת: לשש, מ"ש. במרחשת: ד** ונציה מתעלם מחוק ריפוי בגד-כפת אחרי יהו"א. מנחת שי: **במרחשת:** הבי"ת רפה. [במרחשת].

ז י **וחרבה: לשש, מ"ש. וחרבה: ד, מ"ק-ד** הפתח של ונציה אינו אפשרי. הערה 5

ד ומ"ק-ד החליפו את שני הפסוקים הסמוכים הפותחים במלים: וכל מנחה. וראה על כך בספרי כתר ארם צובה והנוסח המסובל של המקרא, ירושלים תשל"ז, א. 18. הדברים בעמוד 24 והלאה

ניקוד וְחֲרֵבָה כבר נזכר במ"ק-ד ו' ז, י: וחרבה ל' (וכר) והוא חד מן פתחין באתנחת' דסיפרא. אין ספק שמ"ק זו היא טעות; יש בידיו גם למצוא את מקור הטעות. מסתבר, שהמסרן מצא רשימת פתחין באתנח של ספר ויקרא, שהיתה דומה לזו של ל'. באותה רשימה של ל' כתובים ארבעה פסוקים, וזה הראשון:

מחבת וכל מנחה בלולה בשמן (ו' ז, ט, י).

בשורה זו נתערבבו שני הפסוקים הסמוכים והדומים; שהרי פתח בוי' ז, ט וסיים בוי' ז, י; וראה את לשון הפסוקים שם:

וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת וְעַל-מִחְבֶּת (ו' ז, ט).

וכל מנחה בלולה בשמן וְחֲרֵבָה (ו' ז, י).

נראה אפוא, שזו היתה הלשון המקורית של ההבאה באותה רשימת פתחין של ויקרא:

מחבת וכל מנחה (ו' ז, ט).

אך מסרן ל' נמשך אחר שיגרת הלשון 'מנחה בלולה בשמן' – או החליף בפשטות את שני הפסוקים

הסמוכים; וכך פתח ב'מחבת' של פסוק ט – וסיים ב'מנחה בלולה בשמן' של פסוק י.

מסרן מאוחר יותר עמד על הטעות וביקש לתקן; אך במקום להתאים את סוף ההבאה

לתחילתה – התאים את תחילתה לסופה:

^א במסורת: מ"ג – ד ו' ג י.

^ב הרמ"ה: כל"ה.

^ג דוזאת תורת האשם: פסוקנו.

^ד דשאלמים: ו' ג ד.

^ה דפר כהן משיח: ו' ד ט.

^ט אבן עזרא: על אתר.

וחרבה וכל מנחה בלולה בשמן (וי' ז, י).

כך הפך 'וחרבה' להיות חד מן פתחין באתנה של ויקרא; מאותה רשימה הוא הועתק גם אל מ"ק ד' וי' ז, י; ועל פיה תיקן ד את הניקוד: וַחֲרֵבָה! לפי מאורות נתן גם בכא"צ בקמץ, הבדיקה מיותרת.

מנחת שי: וַחֲרֵבָה: בספרי כ"י מדוייקי' ובדפוס קדמון הבי"ת בקמץ. גם במסר' לא נמנה עם מל"ן דפתחין באתנה.¹³ [וַחֲרֵבָה].

לסיכום. ניקוד בלתי אפשרי זה מקורו בבלבול. המסורה ציינה מקרים של 'פתח באתנה', ואחד מהם הוא 'מַחְבֵּת' שהפתח בבי"ת נשאר גם בצורת הפסק. בגלל בלבול עבר ניקוד הפתח מ'מחבת' ל'וחרבה'. בכל אופן גם אם השערה זו אינה נכונה, אין ספק שנוסח ונציה גם אם נתמך במסורה של ונציה, אינו אפשרי, ואין לו שום מקור אחר.

ז טז וממחרת: לשש. מ"ש. וממחרת ד.

מנחת שי: וממחרת: מ"ם שנייה בלא גלגל בס"ס. [וממחרת].

ז יט אשר-יגע לשש. מ"ש. אשר ד; והבשר (2): לד. והבשר: ש

מנחת שי: אשר-יגע: ברוב ס"ס במקף, לא בקדמא. [אשר-יגע].

ז כה מן-הבהמה: ש. מן-הבהמה: לד אין בזה נפקא מנה.

השיטה הנקוטה אצל ר"מ ברויאר היא הראשונה.

ז לו אשר: לשש. אשר: ד כאן ההבדל אם טעם מחבר או מפסיק.

ז לח קרבניהם: לשש, מ"ש. קרבניהם: ד כידוע, קמץ לרוב אינו מתקיים כאשר הוא

מתרחק שתי הברות מההברה המוטעמת. גְדוֹל – גְדוֹלִים, גְדוֹלִי.

לעתים הקמץ נשאר: שְׁלִישׁ – שְׁלִישִׁים; בְּקָשָׁה – בְּקָשָׁתִי; נַחְמָה – נַחֲמָתִי.²⁰ כאן ונציה מקיים את הקמץ.

מנחת שי: קְרִבְיָהֶם: הבי"ת בשוא בספרי כ"י מדוייקים ובדפוס קדמוני. [קְרִבְיָהֶם].

ח כ ואת-האיל: שך. ואת-האיל ל

ח כג כתנת: לשש, מ"ש. כתנת: מ"ש? כתנת: מ"ש? הערה 6

ניקוד זה מצוי לסעמים גם בש: כגון שמ' מ יד. וראה גם י ה.

מנחת שי: וַיִּלְבַּשׁ כְּתָנָת: במקצת ספרים כ"י התי"ו בשוא ובמקצתן בחטף קמץ. ועיין ט"ו מ"ש מזה בפ' תצוה.¹⁹ [כתנת].

¹³ נורצי העתיק הערה זו מא"ת. די לונזאנו ונורצי באו להוציא מנוסח ד (או העתקו, דפוס ונציה ש"ז) והמסורה הקטנה שלו, שהעלו את האפשרות של ניקוד הבי"ת של 'וחרבה' בפתח. הערת המסורה של ד התינונה, כנראה, לבי"ת של 'מחבת' (שבפסוק הקודם, ויש לשים לב ששני הפסוקים הנדונים פותחים ב'וכל מנחה'). וראה ברויאר, כתר, עמ' 42 – 43.

²⁰ יש סידורי תפלה שבגלל שיקולים דקדוקיים מוטעים שינו את הנוסח בקדיש וַיִּנְחֲמָתָא המקובל מדור דור בכל העדות לנוסח המוטעה: וַיִּנְחֲמָתָא או וַיִּנְחֲמָתָא. ודיברתי על זה במקומות נוספים.

שיבוש נפוץ נוסף במלה אֶרְיָתָא (דניאל ה, ח ושד"י). הי"ו"ד בקמץ, אבל הרבה טועים לקרוא יו"ד בשווא.

¹⁹ מ"ש: מ"ש שמ' כח כ (ולבני אהרן תעשה כתנת).

¹⁹ ראה מ"ש שמ' כח כ (ולבני אהרן תעשה כתנת), ונוסחו של נורצי, על פי שני המקומות, בחטף קמץ.

ח כד ויתן: ששד. ויתן: ל ; ח כח-כט ויקח: ששד. ויקח: ל לניגד אינו מדגיש משום מה.

ח ל על־אהרן: לש. על-: ש

הפטרת שבת הגדול

מלאכי ג ד קדמנית: א. קדמניות: לד ההכרעה כמובן לטובת כתר ארם-צובה

ג י עד-בלי-די 35 א מ"ג א תהלים עב ז. עד-בלידי לד. לניגד: ערבליה
הערה 35 הקריאה בק ויש איננה ברורה.

ג טז אל רעהו אד. את רעהו ל. מחלוקת חמורה! לא רק בכתוב אלא גם בקרי.

ג כב זכרו: מ"ש מ"ג בראשית א א ד"ה א א א 36. זכרו אלד וכן קהיר ויש.
הערה 36 וכן גם ברשימות האותיות הגדולות של ל ובאו"א 83.
מנחת שי: זכרו - זי"ן רבתא:

תן לחכם ויקחם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺